

جمهوری اسلامی ایران
وزارت آموزش و پرورش
کمیته پدافند غیر عامل

تشکیلات و وظایف مقابله با بحران در مدرسه

پژوهش و گردآوری:
کارگروه پژوهش کمیته پدافند غیر عامل
وزارت آموزش و پرورش

معاونت پژوهش، برنامه ریزی و نیروی انسانی خراسان رضوی
کارگروه پژوهش کمیته پدافند غیر عامل

دفاع جزیی از هویت یک ملت زنده است، هر ملتی که نتواند از خود دفاع بکند زنده نیست، هر ملتی که به فکر دفاع از خود نباشد و خود را آماده نکند در واقع زنده نیست، هر ملتی هم که اهمیت دفاع را درک نکند به یک معنا زنده نیست.

"مقام معظم رهبری

حضرت آیت الله العظمی امام خامنه‌ای (مدظله)"

هوالمعین

دفاع به عنوان یک سنت الهی در مراتب گوناگون حیات جاری است و به میزانی که موجود، در مرحله بالاتری از وجود قرار می‌گیرد از این سنت الهی به‌طور خاص بهره‌مند می‌شود. به همین دلیل دفاع در گیاهان به نسبت حیوانات و در حیوانات به نسبت انسان از تنوع و تکلف کمتری برخوردار است چرا که بساطت و پیچیدگی دفاع با مرتبه حیات و وجود کاملاً نسبت مستقیم دارد. از این روی عالی‌ترین شکل دفاع مربوط به عالی‌ترین شاکله وجود یعنی انسان است و برای علو آن همین بس که خداوند جهت نشان دادن عمق و اوج دفاع از حیات، حیثیت، شرافت و کرامت انسان، خود را به صفت دفاع متّصف فرموده آنجا که می‌فرماید: "ان الله يدافع عن الذين آمنوا" یعنی خداوند دفاع می‌کند از کسانی که ایمان آورده‌اند. در این آیه خداوند خود را در خط مقدم دفاع از ایمان و دفاع از مومن معرفی می‌فرماید و جامعه انسانی نیز باید با استعانت از این رسم خدایی، از روح بیداری و پایداری در دفاع از انسان و انسانیت تموج پیدا کند و در این موضوع هر چقدر هدف از دفاع بالاتر و انگیزه‌های مدافعین والاتر باشد دفاع از تقدس بیشتری برخوردار می‌گردد و در نهایت دفاع قدسی و بلکه "مقدّس" می‌شود درست مثل دوران هشت سال دفاع مقدس که ملت ایران از آرمان و ایمان و امنیت این سرزمین دفاع کردند و چه زیبا که همواره در طول همه این سال‌ها "گران واژه‌ی دفاع" و از "گلوآه‌ی مقدس" ناگسستنی شد چرا که ماهیت و مسیر و مقصد دفاع ملت ایران که دفاع از آرمان و ایمان و امنیت کشور آن هم ذیل ولایت یک رهبری الهی است آن را "مقدّس" نمود و امروز نیز همان مسیر و همان مقصد با

نما و نموده‌های " تازه‌ای پیش روی ماست. از این رو اگر چه دوران دفاع مقدس تمام شده است اما دوران دفاع از مقدسات هرگز تمام نمی‌شود و تاریخ انقضا نمی‌پذیرد این مقدسات لازم‌الدفاع، از سطوح آغازین آن، که حفظ مرزهای میهنی، حفظ امنیت آحاد مردم، حفظ سرمایه‌های ملی، حفظ تأسیسات حیاتی است تا حفظ استقلال علمی، اقتصادی، سیاسی و در رأس آن فرهنگی، همه و همه حجم عظیم مسئولیت ما را می‌سازد تا بتوانیم آرمان‌ها و دستاوردهای شهیدان را که با گذشتن از آخرین خاکریز وابستگی که تن خاکی است، به ما سپردند، حفظ نماییم فلذا امروز اهتمام بر آگاه‌سازی و فعال‌سازی همه مدیران برای تحقق مراحل گوناگون مدیریت علمی دفاع نرم و پدافند غیرعامل و بویژه آمادگی تام در مدیریت بحران از مرحله تحلیل مخاطرات و آسیب‌پذیری تا مراحل اقدام پیشگیرانه، پیش‌بینی احتمالات و آمادگی و پاسخگویی و در نهایت بازیابی، لازم است به عنوان یک فریضه تردید ناپذیری در دستور کار ما قرار گیرد و روشن است که هرگونه غفلت در برنامه‌ریزی و رخوت در اجرا می‌تواند آثار گزنده‌ای را تا حد دست‌یازی دشمن به همراه داشته باشد و امروز خدا را به صد زبان شاکریم که در راستای تحقق امر مهم دفاع نرم و همه جانبه، وزارت آموزش و پرورش با درک درستی به اقدامات اساسی پرداخته است و مبتنی بر ظرفیت عظیم و رسالت بزرگ خود در راستای تحول بنیادین به فرهنگ‌سازی درنسل نونهال و نوجوان و جوان این کشور مشغول است تا با تربیت دینی و علمی دانش‌آموزان بتواند به سرآمدترین نوع دفاع که تربیت مدافعان مومن و بصیر و استوار است، نائل گردد. باشد که خدای منان ما را بیش از پیش در این رسالت بزرگ یاری فرماید.

حمیدرضا حاجی بابایی
وزیر آموزش و پرورش

تعریف مفاهیم و اصطلاحات:

بحران چیست؟ بحران فرآیندی از بروز مشکلات است که در نتیجه یک سری عوامل طبیعی و غیر طبیعی شامل: انفجار، زلزله، فوران آتشفشان، سونامی، زمین لغزش و ... که اتفاق افتاده و سبب به خطر افتادن جان انسان‌ها شده و نیازمند پاسخگویی جدی و هماهنگ از طرف سایر ارگان‌های مرتبط در این زمینه می‌باشد را تعریف می‌کنند.

انواع بحران:

۱. بحران‌های ناشی از تهدیدات هسته‌ای و شیمیایی (ترکیبات تاویل زا- مواد شیمیایی صنعتی سمی - ترکیبات اعصاب- رادیولوژیک)
۲. بحران‌های ناشی از تهدیدات بیولوژیکی (سل - سیاه زخم- طاعون - آلودگی غذا- بیماری‌های مسری بین انسان و دام)
۳. بحران‌های ناشی از تهدیدات حوادث طبیعی (زلزله- سیل- تندباد دریایی- آتش‌سوزی)
۴. بحران‌های ناشی از تهدیدات حملات دشمن (بمباران- بمب‌گذاری- تروریسم)
۵. بحران‌های ناشی از تهدیدات سایبری (اختلال در هوشمندی سازی مدارس- سیستم رایانه‌ای- نرم‌افزارهای قابل استفاده در دستگاه‌ها و توسط مردم)

مدیریت بحران: علمی است کاربردی که با مشاهده سیستماتیک بحران‌ها و تجزیه و تحلیل محیط‌های داخلی و خارجی آن‌ها، در جستجوی یافتن تدابیری است که با اعمال آن از بروز بحران‌ها پیشگیری شود و یا در صورت بروز آن در خصوص کاهش اثرات آن آمادگی لازم، امداد رسانی سریع و برای بهبودی اوضاع اقدام گردد.

تهدید: تهدید خطری بالقوه و بالفعل است به عبارت دیگر تهدید مفهومی به کلی انتزاعی است به صورتی که تعیین زمان و چگونگی مورد تهدید واقع شدن به سادگی امکان پذیر نمی‌باشد.

امنیت ملی: امنیت ملی حالتی است که ملتی فارغ از تهدید از دست دادن تمام یا بخشی از جمعیت، دارایی و یا خاک خود به سر می‌برد.

آمادگی برای مقابله با بحران: مجموعه اقداماتی است که توانایی جامعه را در انجام مراحل مختلف مدیریت بحران افزایش می‌دهد. آمادگی شامل جمع‌آوری اطلاعات، پژوهش، برنامه‌ریزی، ایجاد ساختارهای مدیریتی، آموزشی، تأمین منابع، تمرین و مانور است.

استراتژی مقابله با بحران: عبارت است از هنر، علم و توسعه به کارگیری متوازن نیروهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی ملت در جنگ و صلح، به منظور تأمین حداکثر پشتیبانی از سیاست ملی به قصد افزایش آمادگی و کسب نتایج مطلوب برای پیروزی و تقلیل احتمالی شکست.

جنگ‌های سایبری: جنگ سایبری به هرگونه عمل خصمانه بر علیه سیستم‌های رایانه‌ای، شبکه‌های رایانه‌ای، پایگاه‌های داده رایانه‌ای دشمن اطلاق می‌شود که با هدف کاهش کارایی یا ناتوان‌سازی صورت پذیرد. حملات سایبری، سیستم‌های هدف را غیرقابل استفاده و کارایی آن‌ها را کم می‌کند و با تزریق اطلاعات غلط، دقت تصمیم‌گیری کاربران را کاهش می‌دهد و حتی منجر به سرقت اطلاعات می‌شود.

مراکز حیاتی: مراکزی هستند که انهدام کل یا قسمتی از آن‌ها موجب بروز بحران، آسیب و صدمات قابل توجه به نظام سیاسی، هدایت و کنترل و فرماندهی، تولید و اقتصاد، پشتیبانی ارتباطی و مواصلاتی، اجتماعی، دفاعی در سطحی تأثیرگذار در سراسر کشور شود.

دفاع: تدابیر و اقداماتی که برای مقاومت در برابر حملات سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، روانی، سایبری و یا تکنولوژی توسط یک یا چند کشور متحد اتخاذ می‌شود و توانایی دفاعی بازدارندگی را تقویت می‌کند.

مدیریت بحران در مدرسه

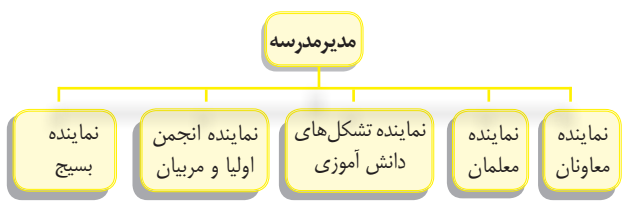
مدیر مدرسه در شرایط بحران در حقیقت همان مدیر تشخیص و پیش‌بینی بحران‌ها و تأثیر آن بر مدرسه است. مدیریت بحران در مدرسه مجموعه اقداماتی است که به منظور ایجاد آمادگی جامع و کامل در تمامی عناصر موثر در مدرسه برای کاهش اثرات مخرب ناشی از بلایای طبیعی و یا غیر طبیعی (انسان ساخت) انجام می‌گیرد.

مدرسه در شرایط بحران‌های ناشی طبیعی و غیر طبیعی، یک پایگاه امن محلی است که علاوه بر انجام وظایف مدرسه‌ای در شرایط اضطرار به عنوان یک مرکز امید و نشاط در محله مورد توجه است.

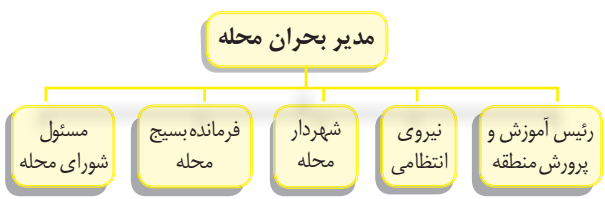
ساختار مدیریت بحران ناشی از تهدیدات در مدرسه

الف) شورای سیاستگذاری و تصمیم‌گیری

تشکیلات مقابله با بحران در مدرسه

تشکیلات مقابله با بحران در محله

۱. مدیر بحران محله (نماینده فرماندار یا بخشدار ناحیه/منطقه)
۲. رئیس آموزش و پرورش منطقه
۳. نیروی انتظامی محل
۴. شهردار محله
۵. فرمانده بسیج پایگاه محله
۶. مسئول شورای محله

در شرایط بحران برای هماهنگی و تسهیل در انجام امور افراد یک جامعه در دسته‌های مختلف گروه‌بندی می‌شوند.

گروه‌ها: عبارتند از افراد داوطلب که آموزش‌های پایه را برای آمادگی و انجام اقدامات مناسب در رویارویی با بحران‌ها به عنوان گروه‌های پیشرو در هنگام وقوع بحران سازماندهی شده‌اند شکل می‌گیرد. این گروه‌ها

براساس اولویتهای زیر در محله، با تاکید بر محوریت مدرسه تشکیل می‌شوند.

۱. سازماندهی (ساختار)
۲. مدیریت صحنه
۳. نیازهای اساسی
۴. بحران‌ها
۵. حفاظت از زیرساخت‌ها
۶. تداوم خدمات دهی
۷. پشتیبانی منابع
۸. برنامه‌های آموزشی همگانی
۹. برنامه‌های آموزشی تخصصی
۱۰. برنامه‌های پژوهشی
۱۱. تمرین و آمادگی اجرایی رزمایش (مانور)

ب) گروه‌های مداخله در بحران در کلاس

ممکن است حادثه در زمانی رخ دهد که دانش‌آموزان در کلاس درس حضور داشته باشند، فلذا بایستی معلم کلاس بعنوان مدیر مقابله با بحران (زیر نظر مدیر مدرسه) و ارشد کلاس بعنوان معاون و دستیار ایشان انتخاب و برای تک تک دانش‌آموزان بصورت گروه‌های دو تا چهار نفره وظایفی به شرح ذیل تعریف شود:

۱. گروه انجام خدمات اضطراری

انجام وظایفی از قبیل: شناسایی راه‌های خروج، پیش‌بینی برای روشنایی، کنترل قطع، پیش‌بینی وسایل گرما و سرما برق و ... در شرایط اضطراری

۲. گروه کمک‌های اولیه

انجام وظایفی از قبیل: تهیه جعبه کمک‌های اولیه برای کلاس، انجام کمک‌های اولیه اضطراری به حادثه دیدگان

۳. گروه امداد و نجات

انجام وظایفی از قبیل: شناسایی مجروحان، نجات آنان از زیر آوار، انتقال مجروحان، کمک به افراد ناتوان

۴. گروه اطلاع رسانی و فرهنگی

انجام وظایفی از قبیل: اطلاع رسانی، تبلیغات و آموزش روش‌های مقابله با بحران، برگزاری مانورهای کلاسی - عملیات روانی - افزایش روحیه - تأمین سامانه اعلام خبر - اطلاع رسانی به اولیا

۵. گروه جستجو

انجام وظایفی از قبیل: بررسی کلاس از نظر نشت گاز، قطع برق، شکستن پنجره‌ها و ...، جستجو برای یافتن مجروحان، حضور و غیاب اعضای کلاس‌ها.

۶. گروه آتش‌نشان

انجام وظایفی از قبیل: دور کردن مواد آتش‌زا از کلاس، خاموش کردن سریع آتش

۷. گروه تغذیه

انجام وظایفی از قبیل: تهیه فهرستی از غذاهای کم حجم و انرژی‌زا، بررسی چگونگی تهیه آب و غذای مورد نیاز در شرایط اضطراری برای همکلاسی‌ها

۸. گروه اعلام وضعیت: اطلاع رسانی مناسب و اعلام وضعیت برای

انواع اقدام در شرایط حمله و بحران بطور مثال:

۱- علامت سفید: ۳ آژیر ممتد هر ۱ دقیقه (وضعیت عادی)

۲- علامت زرد: ۳ دقیقه آژیر ممتد (وضعیت احتمال بروز حادثه)

۳- علامت قرمز: آژیر ممتد ۱۰ ثانیه (وضعیت بروز حادثه)

۹. گروه اطلاعات و امنیت: این گروه برای پیشگیری از مشکلات و

خسارات جانی، مالی و امنیتی و اطلاعاتی تشکیل می‌شود و وظایفی را از قبیل: حفاظت و حراست از اموال و اطلاعات، دستیابی به اطلاعات مناسب برای تصمیم‌گیری بر عهده دارد.

ج) گروه‌های مداخله در بحران در مدرسه

ممکن است حادثه در زمانی رخ دهد که دانش‌آموزان در محوطه مدرسه حضور داشته باشند و یا کار مداخله در بحران کلاس‌ها به اتمام رسیده

باشد. مدیر به عنوان مدیر بحران مدرسه و در هر گروه از یک معلم یا مربی مرتبط بعنوان مسئول استفاده می‌شود و یکی از اعضای انجمن اولیا و مربیان بعنوان معاون و ۵ تا ۷ نفر از دانش‌آموزان بعنوان اعضای گروه تعیین می‌شوند.

ردیف	گروه	نمونه وظایف
۱	روابط عمومی و تبلیغات	تهیه فهرست تمامی تلفن‌های ضروری و مهم- تهیه فهرست تمامی حوادث طبیعی و غیرطبیعی و اطلاع‌رسانی و تبلیغات پیرامون چگونگی مقابله با آنان- کنترل سیستم بلندگوی مدرسه برای اطلاع‌رسانی
۲	آموزش و پژوهش	تهیه فهرست آموزش‌های لازم برای مقابله با بحران در مدرسه- برگزاری دوره‌های آموزشی- تهیه کتب و منابع لازم برای کتابخانه مدرسه
۳	امداد و نجات	تهیه فهرست مراکز آتش‌نشانی، نیروی انتظامی و ...- انتقال مجروحان به مراکز درمانی- روحیه دادن به بیماران
۴	فوق برنامه و تربیت بدنی	پیش‌بینی امکانات برای ورزش‌های مناسب در زمان بحران- برنامه‌ریزی برای اوقات فراغت در زمان بحران
۵	کمک‌های اولیه	تهیه فهرست از نزدیکترین مراکز امدادی و درمانی- تهیه جعبه‌های کمک‌های اولیه
۶	تغذیه و تدارکات	تهیه نقشه کامل مدرسه- تهیه فهرست وسایل مورد نیاز گروه‌ها- پیش‌بینی، تهیه و توزیع مواد غذایی در شرایط بحران
۷	فناوری	مراقبت از سیستم‌های رایانه‌ای- تهیه فهرست کامل رایانه‌ای از کلیه اطلاعات مدرسه (بانک اطلاعاتی)

۸	ارتباطات برون مدرسه‌ای	شناسایی تمامی مراکز حیاتی و مهم اطراف مدرسه- شناسایی تمامی تخصص‌های مورد نیاز به هنگام بحران از بین اولیا دانش‌آموزان
۹	جستجو	بررسی ساختمان از نظر نشت گاز، قطع برق و شکستن لوله‌های آب- جستجو برای یافتن مجروحان
۱۰	آتش‌نشان	بررسی ساختمان از نظر احتمال آتش‌سوزی- خاموش کردن آتش
۱۱	امنیت	حفاظت از امکانات مدرسه- جلوگیری از ورود و خروج افراد متفرقه به مدرسه- حفاظت از مراکز حساس مدرسه، مانند آزمایشگاه

وظایف گروه‌های مداخله در بحران در مدرسه (قبل از بحران):

۱. تشکیل ستاد هماهنگی
۲. تعیین ظرفیت‌ها و امکانات و اماکن امن
۳. تعیین تجهیزات عمومی و شخصی
۴. پیش‌بینی آموزش
۵. ساختار سازی مجازی
۶. تمرین اجرا برای آمادگی
۷. توافق با مسئولین مربوطه
۸. استقرار واحدهای امداد و نجات
۹. تهیه برنامه‌های عملیاتی برای هر یک از شرایط بحران (تهدیدات هسته‌ای- تهدیدات بیولوژیکی- تهدیدات طبیعی- تهدیدات هوایی و نظامی دشمن- تهدیدات سایبری)

وظایف گروه‌های مداخله در بحران در مدرسه (حین بحران):

۱. فعال‌سازی و آماده‌باش کلیه گروه‌ها برای عملیات مطابق با وظایف کلی

۲. مدیریت، هماهنگی و نظارت بر گروه‌ها
۳. هماهنگی با ستادهای بحران خارج از مدرسه
۴. اطلاع رسانی به ستادهای بحران خارج از مدرسه
۵. اطلاع رسانی به خانواده‌های دانش‌آموزان برای کاهش خسارات
۶. نظارت بر اجرای دقیق برنامه‌های پیش‌بینی شده و دستورات مدیریت بحران محله متناسب با هر یک از شرایط بحران (تهدیدات هسته‌ای - تهدیدات بیولوژیکی - تهدیدات طبیعی - تهدیدات هوایی و نظامی دشمن - تهدیدات سایبری)

وظایف گروه‌های مداخله در بحران در مدرسه (بعد از بحران):

۱. فعال سازی و تقویت گروه جستجو و ساماندهی نیروها
۲. فعال سازی و تقویت گروه امداد و نجات
۳. شناسایی مکان‌ها و افراد و تجهیزات آسیب دیده
۴. هماهنگی با ستادهای امداد و نجات بحران محله
۵. بررسی محیطی برای کاهش خسارات و تلفات
۶. اجرای برنامه‌های پیش‌بینی شده مطابق با هریک از شرایط بحران
۷. سازماندهی و بازسازی
۸. برقراری نظم و آرامش
۹. ایجاد امنیت و حراست از امکانات، تجهیزات و اطلاعات

وظایف و ویژگی‌های مدیریت بحران در مدرسه

۱. آمادگی کامل برای هرگونه پیش‌آمدی را دارد.
۲. مطالعات محیطی را به طور کامل انجام داده است.
۳. بانک اطلاعاتی روزآمد برای استفاده در شرایط اضطراری را در اختیار دارد.
۴. از سیستم‌های هشدار دهنده در بخش‌های مختلف استفاده می‌نماید.

۵. واحدهای امداد رسانی و عملیاتی را در محیط با تفکیک وظایف در اختیار دارد.
۶. شبکه‌ها و شیرین‌های حیاتی در محیط مدرسه شامل: آب - برق - سوخت - ارتباطات و ... را ایمن‌سازی نموده است.
۷. تمامی بخش‌های تحت پوشش را بیمه نموده است.
۸. از طریق جلسات انجمن‌های اولیا و مربیان افکار عمومی را آگاه نموده است.
۹. وقوع انواع بحران‌ها و تأثیر آن در محیط مدرسه را شناسایی نموده است.
۱۰. شبکه‌های ارتباطی و چگونگی اطلاع‌رسانی در زمان بحران را مشخص نموده است.
۱۱. چگونگی استفاده از رسانه‌ها را در زمان بحران می‌داند.
۱۲. گروه‌ها و تشکل‌های مختلف برای مقابله با بحران را در مدرسه سازماندهی نموده و مدیریت می‌کند.
۱۳. تمهیدات لازم را برای پیشگیری از وقوع بحران پیش‌بینی کرده است.
۱۴. با روش‌های مختلف مداخله در بحران آشنایی دارد و آنها را رتبه‌بندی نموده است.
۱۵. روش‌های سالم‌سازی محیط را می‌داند و آنها را به کار می‌بندد.
۱۶. آسیب‌های مختلف مدرسه را در شرایط بحران شناسایی نموده و راه‌های مقابله با آنها را می‌داند.
۱۷. روش‌های استفاده بهینه از منابع موجود را در زمان بحران می‌داند.
۱۸. توانمندی تبدیل مدرسه به یکی از کانون‌های امن محله را در شرایط بحران دارد.
۱۹. در زمان بروز بحران از مدرسه به عنوان یک پناهگاه چند منظوره با قابلیت خدمات رسانی به محله استفاده می‌کند.
۲۰. هماهنگی لازم با سایر ارگان‌ها را بعمل آورده است.
۲۱. در جلسات شورای مدیریت بحران محله شرکت می‌کند.
۲۲. توانمندی سازماندهی دانش‌آموزان، معلمان و کارکنان را در شرایط بحران برای خدمت‌رسانی به مردم دارد.

ایمن‌سازی محیط مدرسه یعنی چه؟ (مدارس امن)

۱. برای جلوگیری از ریزش احتمالی شیشه‌ها، جلو پنجره‌ها، پرده پارچه‌ای بلند یا پرده کرکره نصب شود.
۲. میز و نیمکت دانش‌آموزان از پنجره فاصله داشته باشد.
۳. چراغ‌ها، آویزها، تابلوها، تخته سیاه‌ها، کمد‌ها، قفسه‌ها در جای خود با بست مناسب محکم شوند.
۴. کلید، پریز و سیم کشی‌های برق، لوله‌کشی گاز، آب و شیرهای اصلی آنها بررسی و نواقص احتمالی توسط متخصصین برطرف شود.
۵. در آزمایشگاه، مواد شیمیایی، سمی یا قابل احتراق داخل قفسه‌های قفل‌دار و طبقات پایین قرار داده شوند.
۶. در آزمایشگاه و کتابخانه، قفسه‌ها با بست‌های L مانند به دیوار محکم شوند.
۷. رایانه‌ها، دستگاه‌های چاپ و تکثیر و نظایر آنها با بست‌های مناسب محکم شوند.
۸. راهروها، راه پله‌ها و راه‌های خروجی از وسایل غیر ضروری مانند گلدان، سطل زباله و ... خالی شوند.
۹. کپسول آتش‌نشانی بررسی و با اطمینان از سالم بودن آنها، در جای مناسب و قابل دسترس قرار داده شوند.
۱۰. در مسیرهای خروج و محل استقرار معلمان و دانش‌آموزان، از نصب تابلوهای سنگین، آینه و ... پرهیز شود.
۱۱. در مواقع اضطراری قطع برق و آب، شبکه برق اضطراری و منابع آب آشامیدنی و بهداشتی پیش‌بینی شود.
۱۲. ساخت و استفاده از پناهگاه‌های ایمن در مدارس
۱۳. تجهیزاتی لازم برای امداد و درمان اولیه و مجموعه‌های کامل کمک‌های اولیه فراهم گردد.
۱۴. مکان مناسب برای نگهداری وسایل و آذوقه در شرایط اضطراری پیش‌بینی گردد.
۱۵. ایجاد حداقل یک طبقه زیرزمین با کارکرد دو منظوره که علاوه

بر پناهگاه در شرایط بحران، در شرایط عادی نیز بعنوان نمازخانه و تالار اجتماعات مورد استفاده قرار گیرد.

۱۶. محوطه‌سازی و حیاط مدرسه باید در جهت ایمنی و آسایش دانش‌آموزان طراحی و احداث شوند.

علاوه بر اقدامات عمومی که مدیریت بحران در مدرسه و ایمن‌سازی مدرسه باید انجام شود، با توجه به انواع تهدیدات، فعالیت‌های تخصصی و ویژه‌ای نیز باید انجام گیرد که در ذیل به شرح آنها می‌پردازیم:

الف- اقدامات ویژه برای مقابله با تهدیدات هسته‌ای و شیمیایی:

۱. تشکیل کمیته تخصصی، آمادگی قبل و بعد از تهدید و تهیه دستورالعمل‌ها و فهرست اقدامات مرتبط در خصوص ترکیبات تاول زاء، گازهای اعصاب- رادیولوژیکی و ...
۲. پیش بینی مکان امن برای دوری از تشعشعات
۳. تهیه امکانات اولیه اقامت در پناهگاه
۴. آموزش ویژه معلمان و دانش‌آموزان در این موضوع
۵. هماهنگی با ستادهای فرماندهی محله
۶. اطلاع‌رسانی به موقع

ب- اقدامات ویژه برای مقابله با تهدیدات سایبری:

۱. تشکیل کمیته تخصصی آمادگی قبل، حین و بعد از تهدیدات سایبری و تهیه دستورالعمل‌ها و فهرست‌ها و اقدامات مرتبط در خصوص ویروس‌ها و نرم‌افزارهای ضد امنیتی
۲. شناسایی دانش‌آموزان و معلمان مستعد در حوزه سایبری و سازماندهی آنها
۳. تهیه نرم‌افزارها، امکانات و تجهیزات مناسب برای مقابله با تهدیدات سایبری و بدافزارها
۴. آموزش ویژه معلمان و دانش‌آموزان در این موضوع
۵. برنامه‌ریزی برای فعال نگه‌داشتن مدارس هوشمند، سیستم‌های رایانه‌ای، نرم‌افزارهای آموزشی مناسب و شبکه‌های آموزشی مطلوب

۶. هماهنگی با ستادهای فرماندهی محله

۷. اطلاع رسانی به موقع

ج- اقدامات ویژه برای مقابله با تهدیدات بیولوژیکی:

۱. تشکیل کمیته تخصصی آمادگی قبل، حین و بعد از تهدیدات

بیولوژیکی و تهیه دستورالعمل‌ها و فهرست‌ها و اقدامات مرتبط

در خصوص بیماری‌های سل، سیاه زخم، طاعون، آلودگی غذا،

بیماری‌های واگیر و بیماری‌های بین انسان و دام و ...

۲. تهیه تجهیزات اولیه مقابله با تهدیدات بیولوژیکی

۳. آموزش ویژه معلمان و دانش‌آموزان در این موضوع و ساماندهی

دانش‌آموزان

۴. هماهنگی با ستادهای فرماندهی محله

۵. اطلاع‌رسانی به موقع

د- اقدامات ویژه برای مقابله با تهدیدات دشمن

۱. تشکیل کمیته تخصصی آمادگی قبل، حین و بعد از تهدید دشمن

و تهیه دستورالعمل‌ها، و فهرست و اقدامات مرتبط در مقابل

بمبارانهای هوایی و موشکی و ...

۲. اطلاع رسانی به موقع

۳. تشکیل و تقویت گروه‌های جستجو و امداد و نجات

۴. تشکیل گروه‌های حراست و امنیت

۵. هماهنگی با ستادهای فرماندهی محله

ه- اقدامات ویژه برای مقابله با حوادث طبیعی:

۱. تشکیل کمیته تخصصی آمادگی قبل، حین و بعد از حوادث طبیعی

و تهیه دستورالعمل‌ها، فهرست و اقدامات مرتبط در مقابل زلزله،

سیل، طوفان

۲. اطلاع رسانی به موقع

معرفی یک پروژه عملی مدیریت بحران برای دانش‌آموزان

لازم است این پروژه در شورای سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری مدیریت بحران در مدرسه مورد بحث و بررسی قرار گیرد و به یک مدل بومی متناسب با شرایط مدرسه تبدیل شود.

مدیریت بحران مراحل دارد: کاهش خطرات، آمادگی، پاسخ و بازیافت، بازسازی.

کاهش خطرات و آمادگی مراحل هستند که قبل از وقوع حادثه انجام می‌پذیرد و پاسخ و بازیافت، بازسازی مراحل پس از وقوع حادثه هستند.

کاهش خطر به منظور آن است که هیچ خسارتی به بار نیاید. آمادگی به معنی آن است که برای زمانی که مردم خسارت می‌بینند چیزهایی از قبل آماده کرده باشیم. پاسخ به معنی تخلیه افراد یا نجات آن‌ها در هنگام وقوع حادثه است.

بازیافت، بازسازی به معنای ساخت مجدد و یا بهبود محیط زیست اجتماعی و طبیعی نسبت به قبل از حادثه است.

به عنوان مثال در زلزله بزرگ هانشین آواجی در سال ۱۹۹۵، بیش از ۸۰٪ تلفات مردمی در اثر خراب شدن خانه‌هایشان بود. علت تلف شدن مردم در آتش‌سوزی‌ها این بود که نمی‌توانستند آن‌ها را از زیر آوار نجات دهند. بنابراین خانه‌های مستحکم در برابر زلزله مهمترین عامل کاهش خسارات است. ساختن خانه‌های مستحکم در برابر زلزله کاهش خطر نام دارد. در این زلزله بسیاری از مردم توسط همسایگان خود نجات یافتند. تقریباً ۶۰٪ تلفات در ۱۵ دقیقه اول پس از وقوع زلزله بود. توسعه سیستم اجتماعی برای نجات حادثه دیدگان نیز موجب کاهش خسارات می‌شود و آمادگی نام دارد.

با درسی که از زلزله بزرگ هانشین آواجی گرفته شد، کارهای قبل از وقوع زلزله (کاهش خطرات و آمادگی) بسیار مهم هستند و مسئله کاهش خطرات باید بیش از مراحل دیگر مدیریت بحران در جامعه جدی تلقی شود.

آموزش فعلی برای مقابله با حوادث در ژاپن شامل آموزش تخلیه افراد و یا آموزش نجات است. این مرحله پاسخ نام دارد. اطلاعاتی که در این مورد از رسانه‌ها داده می‌شود بیشتر راجع به کیفیت زلزله یا آموزش نجات است. بنابراین فقدان آگاهی و تأکید بر کاهش خطرات قبل از وقوع زلزله در جامعه احساس می‌شود.

پروژه جهانی نقشه امنیت در حوادث طبیعی (GDSMP) پروژه‌ای است که در

طی آن دانش‌آموزان حوادث گذشته جامعه خود و وضعیت فعلی مدیریت بحران را مطالعه می‌کنند، مشکلاتی که ممکن است هنگام وقوع حادثه رخ دهد را در نظر می‌گیرند، و درباره کاهش خطرات و آمادگی تدبیری می‌اندیشند. این فرآیند با بحث کردن دانش‌آموزان در مورد حادثه با استفاده از نقشه مدرسه خود، تحقق می‌پذیرد. در پایان تدابیری که دانش‌آموزان در مورد کاهش خطرات می‌اندیشند به عنوان نقشه امنیت در برابر حوادث در جامعه مطرح می‌گردد.

اهداف پروژه نمونه

۱. دانش‌آموزان اهمیت کاهش خطر قبل از وقوع حادثه را درک کنند.
۲. دانش‌آموزان به مسائل مربوط به جامعه علاقمند شوند.
۳. دانش‌آموزان در مورد مدیریت بحران در حوادث مطالبی را بیاموزند.
۴. چگونه از زیرساخت‌های مدرسه و محله حفاظت کنند.
۵. چگونه از جان و مال خود و دیگران حفاظت کنند.
۶. امکانات اولیه را در مواقع بحران تأمین کنند.
۷. چگونه نیازهای اساسی را در مواقع بحران در مدرسه تأمین کنند.
۸. ابعاد پایداری برای حضور در صحنه را درک کنند.
۹. برقراری نظم و امنیت در مدرسه را در مواقع بحران تمرین کنند.

فعالیت‌ها

👉 گام ۱: مشخص کردن حادثه

مدیر هر مدرسه از میان حوادث متعدد طبیعی و غیر طبیعی که برای آن مکان رخ می‌دهد، یکی را که از اهمیت بیشتری برخوردار است و احتمال بیشتری برای وقوع آن می‌رود برمی‌گزیند.

👉 گام ۲: حوادث قدیم

دانش‌آموزان و معلمین راجع به حوادث و تهدیدات گذشته که در کشور یا شهر دانش‌آموز اتفاق افتاده تحقیق می‌کنند. برای روش تحقیق هر مدرسه خود می‌تواند تصمیم بگیرد اما برای مثال می‌تواند از این روش‌ها نیز استفاده کند:

- ✓ از مسئولین در زمینه حوادث.
 - ✓ از اینترنت و کتاب‌ها
 - ✓ از افراد جامعه که در مسئله کاهش خطرات در برابر حوادث شرکت دارند.
- در این مورد می‌توانند به سؤالات زیر پاسخ دهند:
- ① زمانی که این اتفاق افتاده
 - ① منطقه‌ای که تأثیر پذیرفته
 - ① تعداد تلفات انسانی
 - ① دلایل مرگ و صدمه
 - ① خسارات به تأسیسات (لوله‌های آب، گاز و برق)
 - ① خسارات به سیستم حمل و نقل
 - ① اعمال و رفتار مردم هنگام حادثه
 - ① زندگی پس از وقوع حادثه
 - ① بازیافت و یا بازسازی
 - ① ویژگی‌های حادثه (از نقطه نظر محیط زیست طبیعی)

👉 **گام ۳: تدابیر لازم برای کاهش خطرات (در سطح خانواده و یا جامعه)**

دانش‌آموزان به تجربیات و اطلاعات افراد جامعه و خانواده خود در مورد تدابیری که برای کاهش خطرات حادثه اندیشیده‌اند، گوش فرا می‌دهند.

تهیه نقشه امنیت در برابر حوادث

📖 **مواد لازم**

- ◀ نقشه محوطه مورد نظر (ترجیحاً دانش‌آموز هر ساختمان را در محوطه بشناسد، محوطه مدرسه در دبستان و راهنمایی و دبیرستان ترجیح دارد)
- ◀ بزرگی نقشه حدود $۱m \times ۱m$ است. معلمین می‌توانند چند نقشه را تهیه و به هم بچسبانند.

👉 گام ۱: بررسی محیط طبیعی

دانش‌آموزان و معلمان محتوای زیر را بررسی می‌کنند، نتایج بررسی با استفاده از رنگ‌های خاص به نقشه منتقل می‌شود.

- ◀ منطقه شهری (قرمز)
- ◀ مرز بین کوه و قسمت مسطح (سبز)
- ◀ منطقه استخر، برکه و یا آبراه (آبی)

👉 گام ۲: بررسی منطقه ساختمانی

دانش‌آموزان و معلمان محتوای زیر را بررسی می‌کنند. نتایج بررسی با استفاده از رنگ‌های خاص به نقشه منتقل می‌شود.

- ◀ راه آهن (مشکی)
- ◀ جاده اصلی (قهوه‌ای)
- ◀ کوچه باریک (صورتی)
- ◀ پارک یا فضای باز (فیروزه‌ای)
- ◀ آبراه (آبی)

👉 گام ۳: بررسی منابع انسانی و مادی

دانش‌آموزان و معلمان این موارد را بررسی می‌کنند و نتایج بررسی را به نقشه منتقل می‌کنند. این کار می‌تواند با قرار دادن اشیایی روی نقشه که نماد منابع مادی و انسانی باشند صورت پذیرد تا راحت از روی نقشه شناسایی شود. اگر نیاز باشد باید کار میدانی صورت پذیرد.

👉 نشان دادن سازمان‌های مربوط به دولت، پزشکی، یا نجات از حوادث

- ◀ ساختمان‌های مدیریتی، آتش‌نشانی، ایستگاه پلیس
- ◀ مدرسه و مهد
- ◀ موسسات پزشکی
- ◀ تالارهای هنری، اماکن رفاهی عمومی

نشان دادن اماکن و امکانات مربوط به مدیریت بحران

- ◀ مکان یا ساختمانی که برای تخلیه افراد و استقرار در آنجا مناسب است.
- ◀ ایستگاه کمک‌های اولیه
- ◀ مغازه برای غذا، مایحتاج روزانه، لوازم پزشکی، سوخت، و کالاهای دیگر برای زندگی روزانه
- ◀ انبار وسائل برای مقابله با خطرات حوادث
- ◀ سازمان‌هایی که وسائل سنگین دارند.
- ◀ پمپ دستی، منابع آب

نشان دادن اماکن خطرناک و چیزهایی که ممکن است سقوط کنند یا بشکنند.

- ◀ موسسات نگهداری از وسائل خطرناک
- ◀ دیوارهای بلوکی، دیوارهای سنگی
- ◀ تابلوهای تبلیغات

نشان دادن منابع انسانی برای مدیریت بحران جامعه

- ◀ اجتماع همسایگان، رهبر گروه مدیریت بحران جامعه، شرکت‌ها یا افراد ماهر در قسمت آتش‌نشانی، افراد باتجربه در پست‌های دولتی، کارگر در شرکت‌های ساختمانی، مشاور رفاهی کودکان، مترجم و مددکاران اجتماعی

نشان دادن خانه‌هایی که در آنها افرادی هستند که به کمک در حوادث نیازمندند.

- ◀ افراد مسن
- ◀ افراد بستری
- ◀ افراد دارای مشکل روحی
- ◀ نوزادان و کودکان زیر ۷ سال

◀ افراد خارجی

👉 **گام ۴:** برآورد خسارات به ساختمان‌ها، خانه‌ها و تأسیسات
براساس یادگیری انجام شده در مورد حوادث و نقشه پدید آمده،
دانش‌آموزان و معلمین خسارات احتمالی به مدرسه را در هنگام یک
حادثه بررسی می‌کنند. اگر مدرسه در مورد خسارات احتمالی اطلاعات
داشته باشد، می‌تواند همیشه به آن رجوع کند. خسارات روی نقشه با رنگ
مشخص شده است. فصل یا زمانی که حادثه امکان دارد رخ دهد نیز
مشخص می‌شود. اگر معلم فصل و زمان وقوع حادثه را که امکان دارد در
آن زمان خسارات شدیدتر باشد مشخص کند، دانش‌آموزان می‌توانند جدی
بودن خسارات در این زمان را بفهمند.

👉 **گام ۵:** اقدامات هنگام یا بلافاصله پس از حادثه (اقدامات سریع)
معلمین و دانش‌آموزان راجع به مسائل زیر بحث می‌کنند. آن‌ها تصویری از
وضعیت هنگام حادثه و بلافاصله پس از آن ترسیم می‌کنند و دقت می‌کنند
که نه تنها هر یک از آن‌ها بلکه همه اعضای خانواده و یا جامعه قابل
تخلیه شدن از مکان خسارت دیده هستند یا نه و اینکه سازمان‌های مربوط
به حوادث قادر به آمدن به محل حادثه هستند یا نه؟

◀ عملیات و روش تخلیه هنگام حادثه

◀ عملیات و روش تخلیه اعضای خانواده و فامیل

◀ عملیات و نجات مردمی که نیاز به کمک دارند.

👉 **گام ۶:** مشکلات در هنگام و یا بلافاصله پس از حادثه
براساس فعالیت‌های انجام شده در گام ۵، دانش‌آموزان و معلمین راجع به
مسائل مربوط به حادثه بحث می‌کنند. معلمین متوجه اهمیت تدابیر اتخاذ
شده قبل از حادثه هستند.

👉 **گام ۷:** زندگی پس از حادثه (بازیافت/ بازسازی) و مشکلات آن
دانش‌آموزان به زندگی پس از حادثه فکر می‌کنند و به مشکلات و مسائل
مربوط به بازیافت/بازسازی می‌اندیشند و مشکلات را به نقشه منتقل
می‌کنند.

گام ۸: تدبیر در مورد نحوه کاهش خطرات حوادث طبیعی دانش‌آموزان و معلمان تدابیری را که اشخاص، خانواده و جامعه می‌توانند قبل از حادثه اتخاذ کنند، مورد بحث و بررسی قرار می‌دهند و این تدابیر را به نقشه منتقل می‌کنند. تدابیر این مرحله به معنای کاهش خطرات و آمادگی مقابله است، اما لازم است معلمان بر تدابیر برای کاهش خطرات بیشتر تأکید کنند.

برنامه کاری

ادامه برنامه کاری GDSMP نشان داده شده است. اعداد داخل پرانتز ساعت‌های لازم در هر گام را نشان می‌دهد. در این برنامه ۵۰ دقیقه معادل یک ساعت است. ساعت‌های نشان داده شده در این برنامه کمترین تعداد ساعت مورد نیاز است و هر مدرسه می‌تواند تعداد این ساعت‌ها را در هر گام افزایش دهد. امیدواریم دانش‌آموزان ساعت‌های پس از مدرسه و همچنین روزهای پنجشنبه را به این مسئله اختصاص دهند تا بتوانند زمان بیشتری را صرف این پروژه کنند.

یادگیری در مورد حوادث طبیعی

گام ۱: مشخص کردن حادثه (۱)
معلم قبل از شروع پروژه حادثه را مشخص می‌نماید.

گام ۲: حادثه قبلی رخ داده در مکان (۵)

گام ۳: تدابیر و فعالیت‌هایی که برای کاهش خسارات ناشی از حادثه اندیشیده شده است. (به طور فردی یا در سطح خانه و اجتماع) (۲)
ساعت‌های مورد نیاز در این گام برای جمع‌بندی اطلاعاتی است که دانش‌آموزان و معلمان از مصاحبه‌ها و تحقیقات جمع‌آوری کرده‌اند و شامل ساعت‌های لازم برای مصاحبه با اعضای خانواده یا جامعه نیست.

تولید نقشه امنیت در برابر حوادث

👉 **گام ۱:** بررسی محیط طبیعی (۰/۵)
گام ۱ و ۲ همزمان اجرا می‌شوند.

👉 **گام ۲:** بررسی محیط ساخته شده (۰/۵)
گام ۱ و ۲ همزمان اجرا می‌شوند.

👉 **گام ۳:** بررسی منابع انسانی و مادی (۱)

👉 **گام ۴:** بررسی خسارات احتمالی به ساختمان، خانه‌ها و تأسیسات (۲)

👉 **گام ۵:** عملیات در هنگام و پس از حادثه (۱)

👉 **گام ۶:** مسائل و مشکلات در هنگام و پس از حادثه (۱)

👉 **گام ۷:** زندگی پس از حادثه (بازیافت/بازسازی) و مشکلات آن (۱)

👉 **گام ۸:** تدابیر در مورد کاهش خطرات و آمادگی (۲)

منابع و ماخذ

۱. جهانگیری، کتایون، ۱۳۸۸، اصول و مبانی مدیریت بحران، موسسه آموزش عالی علمی کاربردی هلال احمر ایران
۲. کمیته پدافند غیرعامل وزارت آموزش و پرورش ۱۳۹۰ مبانی، اصول و شیوه‌های پدافند غیرعامل، انتشارات مدرسه
۳. ابهری، مریم، مدیریت بحران نظامی - ۱۳۸۶ تهران - پژوهشکده مهندسی پدافند غیرعامل
۴. میرفردین - ظهور و سقوط بحران‌ها - تهران ۱۳۸۲ - پژوهشکده مطالعات راهبردی
۵. کفاش، حمیدرضا - حمیدزاده، غلامرضا - ۱۳۹۰ - آشنایی با پدافند غیرعامل (مقاومت ملی پایدار) ویژه آموزش خانواده - انتشارات مدرسه